

ศิลปการแทงหยวกกล้วยเพื่อใช้ประดับและตกแต่ง

ทุก ๆ วันเวลาประมาณ ๒๐.๐๐ น. รายการโทรทัศน์ทุกช่องจะถ่ายทอดข่าวพระราชสำนัก ข้าพเจ้าเป็นคนหนึ่งที่ไม่ค่อยพลาดที่จะรอชม ในฐานะคนไทยคนหนึ่งที่อยู่บนผืนแผ่นดินนี้ต้องติดตามชมพระราชกรณียกิจของพระบรมวงศานุวงศ์มาตลอด นอกจากพระราชกรณียกิจ อื่น ๆ แล้ว การเสด็จไปพระราชทานเพลิงศพก็เป็นข่าวที่มีให้ชมแทบทุกวัน ภาพที่ข้าพเจ้าเห็นและชื่นชมนอกจากองค์ประธานแล้ว จะสังเกตที่เมรุหรือที่เรียกว่า “เชิงตะกอน” จะมีศิลปะที่งดงามน่าสนใจอยู่อย่างหนึ่ง คือ ศิลปะ “การแทงหยวก” ตกแต่งที่บริเวณนั้น ศิลปะนี้เป็นศิลปะที่นับวันจะหาให้ดูยาก คนสมัยใหม่แทบไม่รู้จัก เพราะหาดูยากแล้ว ศิลปะนี้นิยมใช้ตกแต่งเชิงตะกอนเผาศพ ซึ่งส่วนใหญ่ก็ต้องเป็นงานศพของผู้มีฐานะ และมักจะเห็นกันในต่างจังหวัดและไม่นานมานี้ข้าพเจ้าได้มีโอกาสไปร่วมงานฌาปนกิจศพ คุณน้ำที่อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ก็ได้ไปเห็นเมรุที่ตกแต่งด้วยหยวกกล้วยแกะสลัก ซึ่งมีความสวยงามแปลกตา สำหรับการแกะสลักจากต้นกล้วยที่เรารู้จักในภาษาพื้นบ้านว่า “การแทงหยวก” ทำให้ข้าพเจ้านึกถึงงานแขนงนี้ที่นับวันจะหายไปทุกที เลยกลับมาปรึกษากับผู้อำนวยการกองศิลปวัฒนธรรม คือ นายชัยวัช คุ้มมะ ถึงวิธีการที่จะร่วมกันอนุรักษ์ เผยแพร่องค์ความรู้นี้ให้แพร่หลายและอยู่กับคนไทยไปทวน ๆ

ไม่นานเกิดรอ ผู้อำนวยการส่งข่าวว่า ตอนนี้น้ำท่านได้พบปะพูดคุยกับคุณหนุ่ม ซึ่งมีอาชีพรับจัดตกแต่งเมรุเผาศพ หรือ เชิงตะกอน ด้วย “ศิลปการแทงหยวก” ซึ่งอยู่ในชุมชนวัดใหม่อมตรส พวกเขาจึงเข้าไปพูดคุย และวางแผนที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ “การแทงหยวก” ให้พวกเราและผู้สนใจอื่น ๆ ได้มีโอกาสศึกษากันต่อไป

คุณหนุ่มและทีมงานได้ให้ความร่วมมือด้วยความเต็มใจ มีการสาธิตถึงการแทงหยวกให้ได้เห็นกันจริงจัง และเป็นขั้นตอนพอจะสรุปได้ดังนี้

ส่วนของวัสดุอุปกรณ์

๑. ต้นกล้วย
๒. มีด
๓. มีดสองคม
๔. หินลับมีด
๕. เส้นตอก / ก้านลาน
๖. กระดาษสี

ขั้นตอนการปฏิบัติ

๑. นำต้นกล้วยมาตัดให้แต่ละท่อนมีความยาวประมาณ ๑.๕๐ ซม. หรือตามขนาดที่ต้องการ จากนั้นนำมาลอกเอาแต่غامและแยกตามลำดับของกาบ ซึ่งกาบที่อยู่รอบนอกจะมีสีอมเขียว และค่อยเป็นสีนวลขาวไปเรื่อย ๆ

๑.๑ ก่อนจะเริ่มแทงหยวก จะมีพิธีไหว้ครู เพื่อระลึกถึงพระคุณของครูอาจารย์ที่ให้ความรู้ก่อน ของที่ใช้ไหว้ครู ประกอบด้วย ดอกไม้ ธูป เทียน น้ำ เหล้า บุหรี่ และอื่น ๆ ตามที่ช่างเห็นว่าเหมาะสม รวมเข้ากับเครื่องมือช่างแทงหยวกและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้

๑.๒ ช่างจะนำต้นกล้วยมาตัดเป็นท่อน ๆ โดยใช้เลื่อยตัดให้ได้ขนาดยาวตามความต้องการ(ภาพที่เห็นนี้ยังไม่ได้ตัดเป็นท่อน)

๑.๓ หยวกที่ตัดเป็นท่อนตามขนาดที่ต้องการแล้ว ลอกออกที่ละกาบ เวลาลอกก็ต้องทำด้วยความปราณีต เพื่อไม่ให้กาบกล้วยชำหรือแตก

๑.๔ กาบกล้วยที่ลอกออกมาแล้ว จะถูกนำมาคัด เลือกขนาดความกว้างของกาบที่เท่ากัน สีที่ใกล้เคียงกัน เพื่อนำไปแทงลายอย่างเดียวกัน นับว่าเป็นขั้นตอนที่ต้องพิถีพิถันอย่างยิ่ง

๑.๕ ช่างจะนำกาบกล้วยที่จัดไว้เป็นชุด ออกมาวางแยกไว้เป็นพวก ๆ เพื่อจะได้หยิบไปใช้ได้สะดวก ถ้าสังเกตให้ดี จะเห็นว่ากาบกล้วยที่พึ่งอยู่นั้นถูกแทงไว้ด้วย "เข็ม" จัดเข้าไว้เป็นชุดเดียวกัน

๒. ทำกาบกล้วยมาซ้อนกันเป็น ๒ ชั้น ด้วยการยึดด้วยเส้นตอก แล้วจึงใช้มีดแกะสลักลายสำหรับการเลือกกายหยวกกล้วยมาแกะ (แทง) นั้น จะเป็นลายตรงกลางใช้หยวกกาบนอก ๆ เพราะมีสีเขียว แต่ถ้าเป็นลายที่ใช้แต่งระบายริมใช้หยวกกาบใน ๆ (สีขาวนวล) และลายที่แกะสำหรับแต่งริมที่นิยมทั่วไปลายพื้นสาม และลายพื้นปลา นอกจากนี้ยังมีลายที่สวยงามอีกหลายลาย

๒.๑ มีดแทงหยวก(บน) อุปกรณ์สำคัญของช่างแทงหยวก มีคมยาว อ่อนตัวได้ เวลาแทงหยวกจะพริ้วไปตามมือช่าง ทำให้ลวดลายที่ออกมาอ่อนช้อยงดงาม ส่วนเล่มล่าง มีใบสั้นกว่า เรียกว่ามีดแล

๒.๒ ผลงานแทงหยวก ที่เสร็จแล้ว 2 อันทางซ้ายเรียกว่า "พินปลา" หรือ "ลายกระจังพิน 1" ส่วน 2 อัน ทางขวา เป็นลาย "กระจังพิน 3" เพื่อประกอบเป็นแผงหยวกให้สมบูรณ์ต่อไป

๒.๓ นี่ก็เป็นอีกลายหนึ่ง ลายนี้เรียกว่า "ลายน้องสิงห์" ใช้สำหรับประกอบแผงเสาด

๓. นำหยวกที่แกะสลักออกแล้วมาสอดกระดาษสี ตามความต้องการ แล้วใช้รองด้านในเพื่อกันกระดาษหลุดออก แล้วใช้ปลายมีดกาบกล้วยที่สลักออกก็จะเห็นกระดาษสีที่รองอยู่ เป็นลวดลายที่สวยงามตามต้องการ

แผงที่เห็นนี้เป็นแผงเสา ประกอบด้วยลายต่าง ๆ หลากหลาย ได้แก่ ลายน่องสิงห์ ลายนกเปลว ลายพิน ๑

๔. หลังจากแกะสลักตามลวดลายและจำนวนที่ต้องการซึ่งส่วนใหญ่จะแกะจำนวน ๑๒ ชั้น ชั้น ละ ๔ อัน เพื่อนำมาประกอบที่เชิงตะกอน ๓ ชั้น

๕. ใช้ก้านดอกหรือก้านลานที่เหลาปลายให้แหลมแล้วนำมาเสียบใช้กากับล้วยพินปลาประกบ กากับล้วยพิน ๓ ของด้านบน สำหรับการเข้ารูปแบบให้ดีนั้นต้องเสียบก้านดอกให้แน่น

๖. ทำกากับล้วยที่แกะสลักและประกอบเป็นชิ้นส่วนเรียบร้อยแล้วมาติดบนเชิงตะกอน และจัดให้ เข้ารูปตามความต้องการ พร้อมตกแต่งด้วยดอกไม้ประดิษฐ์ ซึ่งอาจแกะสลักด้วยฟัก หรือ มะละกอดิบ ตามแต่ต้องการ

หลังจากแหงลายเสร็จ และ แลเสร็จแล้ว หยวกแต่ละอันจะถูกนำมาล้อมสี่ตามความต้องการ หลังจากนั้นจะนำหลาย ๆ อัน มาประกอบเข้าเป็นแผง โดยใช้เข็มเป็นตัวยึดติดกันไว้ ก่อนนำไปติดตั้งที่ตัวเชิงตะกอนอีกทีหนึ่ง

จากลายละเอียดที่กล่าวมาแล้วนั้น เป็นความรู้ที่ได้มาจากการได้ไปพูดคุยและทดลองฝึกแกะลายง่าย ๆ เช่น ลายพันปลา ขนาดลายง่าย ๆ ยังใช้เวลานานกว่าจะแกะเป็นลายที่พอจะใช้ได้แต่ไม่ถึงกับสวย ข้าพเจ้าชื่นชมที่มงานของคุณหนูท่อยุ่ไม่น้อย มีบางคนยังหนุ่มสาวอยู่เลย แต่สามารถแกะได้สวยงามและมีความชำนาญ สอบถามดูปรากฏว่าเป็นลูกหลานที่เห็นงานนี้มาตั้งแต่เล็กแต่น้อย ได้ช่วยงานเล็ก ๆ น้อย จนได้ฝึกเป็นเรื่องเป็นราว ช่วยกันทำมาหากินมาตลอด นอกจากนี้ข้าพเจ้ายังสังเกตเห็นพิธีกรรมบางอย่างที่น่าจะเป็นความเชื่อตามวัฒนธรรมในด้านของธรรมเนียมไทย ๆ เรื่องของความเชื่อของการยกครู / ไหว้ครู ซึ่งคิดว่าเป็นเรื่องที่ดีและค่ายก่งคือ ก่อนที่คุณหนูจะลงมือ “แห่หยวก” ได้มีพิธีไหว้ครูบาอาจารย์ที่ส่งสอนศิลป์นี้มาโดยการมีเครื่องสังเวย หรือจะเรียกว่าเครื่อง เช่น ใหว่ใส่ถาดมาได้แก่ เหล้าโรง บุหรี่ / ยาสูบ และน้ำพร้อมทั้งดอกไม้ธูปเทียนมาตั้งแล้วลงมือจุดธูปเทียนบูชาครู คุณหนูเมเล่าว่า จะปฏิบัติอย่างนี้ตลอดทุกครั้งที่จะลงมือแกะสลักหยวกเป็นการระลึกถึงครู บาอาจารย์ ขอให้ปฏิบัติงานผ่านไปอย่างราบรื่น คนอื่นอาจจะคิดว่างมงาม แต่ข้าพเจ้ากลับคิดว่าการกระทำนี้เป็นการแสดงความเคารพผู้มีพระคุณ นี้ถึงบุญคุณของครู – อาจารย์ อันเป็นการกระทำที่น่ายกย่อง

นอกจากความรู้ที่ได้จากคุณหนูแล้วข้าพเจ้ายังได้มีโอกาสได้องค์ความรู้เรื่อง “การแห่หยวก” จากคุณครูประสม สุสุทธิ ซึ่งเป็นช่างแห่หยวกของเมืองเพชร(เพชรบุรี) ทำให้ได้รู้ว่าสมัยก่อนนี้ช่างแห่หยวกในเมืองเพชรบุรี มีอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะพระที่เป็นเจ้าอาวาสจะต้องแห่หยวกเป็นทำให้ข้าพเจ้านึกถึงคำบอกเล่าของคุณหนูเมเล่าว่า ความรู้ ความสามารถในด้านการแห่หยวกของตระกูลของเขาได้รับการถ่ายทอดมาจากหลวงปู่เส็ง ซึ่งเป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดใหม่อมตรส ที่คิดถ่ายทอดวิชานี้ให้กับชาวบ้านที่อยู่ในชุมชน เป็นการช่วยกันจรรโลงศิลปแขนงนี้เรื่อยมา จากการพูดคุย เปรียบเทียบ องค์ความรู้จากสองสำนักจะสังเกตได้ว่า มีความคล้ายคลึงกันในขั้นตอนการปฏิบัติแต่ต่างกันเล็กน้อยในด้านเทคนิค และเกร็ดเล็กเกร็ดน้อย ซึ่งก็เกิดจากทักษะการฝึกฝนของแต่ละสำนัก ยกตัวอย่าง เช่น อุปกรณ์ในการแห่หยวกของคุณหนูเมจะเป็นมีดสองคมปลายแหลมและมีธรรมดา แต่อุปกรณ์ของคุณประสมจะเป็นมีดมีคมยาว

ด้ามจับมั่นคง คุณประสมบอกว่า มีลักษณะนี้ จะอ่อนตัวได้ เวลาแทงจะพลิวไปตามมือช่าง และมีที่มือใบสั้นกว่าเรียกว่า มีด แล (“แล” หมายถึงการตัดเส้นใช้สำหรับกรีดหยวกที่แทงลายแล้วให้เป็นรอย เพื่อให้สีสามารถตัดลายเมื่อมีการระบายลงบนหยวก) ในการที่ข้าพเจ้าได้พูดคุยกับคุณประสมยังได้ความรู้ เพิ่มเติมเกี่ยวกับการเลือกกาบกล้วยว่าจะต้องเป็นกล้วยตานีโดยเฉพาะต้องเป็นกล้วยสาว (กล้วยที่ยังไม่ออกเครือกล้วย) เพราะกาบจะหนาและใหญ่เมื่อแทงแล้วอยู่ได้นานประมาณ ๒ – ๓ วัน ถ้าใช้ต้นกล้วยพันธุ์อื่นแทงหยวกแล้ว เส้นแทงจะเป็นสีออกดำไม่สวยเหมือนกาบกล้วยตานี

อย่างไรก็ตามสำหรับรายละเอียดของ “การแทงหยวก” ที่กล่าวมาข้างต้นก็เป็นเพียงความรู้จากคุณหนุ่มและคุณประสมเท่านั้น ข้าพเจ้าคิดว่าอาจจะมีผู้ที่มีความรู้ทางด้านกร “แทงหยวก” ที่มีความหลากหลาย หรือมีเทคนิควิธีที่แตกต่างหรือง่ายกว่าที่มีอยู่ กรุณาแนะนำโดยส่งมาที่กองศิลปวัฒนธรรม มทร.พระนคร เพื่อที่เราจะได้เผยแพร่ต่อไป และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้